

Шаренко Світлана Леонідівна,
кандидатка юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: sharenko_sl@ukr.net
ORCID 0000-0002-2623-1013

doi: 10.21564/2414–990x.151.215343
УДК 343.131

СЛІДЧИЙ СУДДЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: РОЗВИТОК ІДЕЇ ТА НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ

Аналіз наукових розробок проблеми правового статусу слідчого судді та характеристика здійснюваної ним кримінальної процесуальної функції дозволяють констатувати наявність різних підходів до вирішення багатьох питань, що складають ядро цієї проблематики. Вони потребують чіткого вирішення як на науковому рівні, так і в законотворчому процесі та правозастосуванні. Тож це ще раз засвідчує чималий дослідницький потенціал і практичну значущість тематики інституту слідчого судді в кримінальному процесі.

Ключові слова: слідчий суддя; судовий контроль; межі судово-контрольної діяльності; рішення слідчого судді.

*Шаренко С. Л., кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры уголовного процесса, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.
e-mail: sharenko_sl@ukr.net ; ORCID 0000-0002-2623-1013*

Следственный судья в уголовном производстве: развитие идеи и научное осмысление правового института

Анализ научных разработок проблемы правового статуса следственного судьи и характеристика осуществляемой им уголовной процессуальной функции позволяют констатировать наличие различных подходов к решению многих вопросов, составляющих ядро этой проблематики. Они требуют четкого решения как на научном уровне, так и в законотворческом процессе и правоприменении. Это еще раз демонстрирует немалый исследовательский потенциал и практическую значимость тематики института следственного судьи в уголовном процессе.

Ключевые слова: следственный судья; судебный контроль; пределы судебно-контрольной деятельности; решение следственного судьи.

Вступ. Слідчий суддя як інститут вітчизняного кримінального процесуального права виник у 2012 р. з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК). Але теоретичні підвалини цього інституту

закладалися значно раніше, що й створило підґрунтя його чинної нормативної моделі, яку, по суті, можна поділити на два компоненти, логічно пов'язані між собою. Один з них стосується досліджень правової природи, мети та завдань судового контролю як функціонального напрямку діяльності слідчого судді. Адже, як слушно зазначають В. Т. Нор та Д. Є. Крикливець, слідчий суддя як суб'єкт кримінального провадження є похідним від інституту судового контролю, а не навпаки [1, с. 38]. Окремі науковці пропонували виділяти такі етапи розвитку самої ідеї інституту судового контролю: 1) становлення та розвиток ідеї незалежного судового контролю як самостійного процесуального інституту, як особливої процесуальної форми діяльності суду (1864–1917 рр.); 2) регрес ідеї (та інституту) судового контролю, який завершився фактично повною відмовою від цієї ідеї (1917–1990 рр.); 3) відродження і нормативний розвиток ідеї судового контролю як найважливішої конституційної гарантії прав і свобод особи у правовій державі та суспільстві (1991–2002 рр.) [2, с. 68].

Інша складова теоретичного підґрунтя сучасного інституту слідчого судді охоплює наукові праці, предметом яких є аналіз його правового статусу, місця і ролі в кримінальному провадженні, функціонального призначення в системі кримінальної процесуальної діяльності.

Тому інститут слідчого судді потребує аналізу теоретико-правового підґрунтя, що дасть можливість прослідкувати розвиток наукової думки в цьому напрямі і з'ясувати доктринальне коріння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Практичне застосування КПК України виявило чимало складних питань, розв'язання яких потребує ґрунтовних наукових досліджень, спрямованих як на аналіз сутності судово-контрольної діяльності під час досудового розслідування та процесуального порядку її здійснення, так і правового статусу слідчого судді, зокрема, його процесуальних повноважень та рішень, що ухвалюються ним з метою вирішення завдань кримінального провадження. Це детермінувало спрямування наукового пошуку, результати якого знайшли відображення у працях В. Д. Бринцева (V. D. Bryntsev), Ю. М. Грошевого (Yu. M. Groshevyyi), І. В. Гловок (I. V. Hloviuk), Д. Є. Крикливця (D. Ye. Kryklyvets), М. А. Макарова (M. A. Makarov), В. Т. Нора (V. T. Nor), А. Р. Туманянц (A. R. Tumaniants), О. Г. Шило (O. H. Shylo) та інших учених, які зробили істотний внесок у розроблення цієї проблематики.

Виклад основного матеріалу. У контексті формування основ теоретичного осмислення інституту судового контролю не можна не згадати праці, які містили окремі ідеї щодо сучасного для їхніх авторів стану речей або перспектив подальшого розвитку вказаного інституту. До таких праць слід віднести, зокрема, роботи вчених дорадянського періоду І. Я. Фойницького [3, с. 158–160, 183], С. І. Вікторського [4, с. 71], С. В. Познишева [5, с. 87–88], М. М. Розіна [6, с. 411–412], а також радянських дослідників І. Д. Перлова [7, с. 6], М. П. Мітрохіна [8, с. 126, 135], В. М. Когана [9] та ін. Проте з огляду на нормативну специфіку – у дорадянський період, та ідеологічну – у радянський,

повноти наукового осмислення та розкриття ідеї судового контролю в досудовому провадженні в кримінальному процесі не спостерігалася. Ця ситуація кардинально змінилася після зміни кримінально-процесуальної парадигми у зв'язку з розбудовою української правової системи. Висвітленню основних ідей та пропозицій учених вже після отримання Україною державної самостійності далі і присвятимо свої наукові пошуки.

Серед праць вітчизняних науковців нового часу варто виокремити дослідження А. Р. Туманянц, присвячені питанням судового контролю за законністю та обґрунтованістю процесуальних рішень органів досудового розслідування [10; 11]. Вчена дослідила міжнародно-правові та загальнотеоретичні аспекти судово-контрольної діяльності в ході досудового розслідування, звернувшись надалі до розкриття практичних аспектів такої діяльності у контексті оскарження санкції прокурора на арешт та інших постанов представників сторони обвинувачення.

На окрему увагу в контексті розгляду даного питання заслуговує фундаментальне дисертаційне дослідження О. Г. Шилю, присвячене теоретичним основам та практиці реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України [12]. І хоча дисертація висвітлювала правові інститути у контексті КПК у редакції 1960 р., але зараз не втратила своєї актуальності через, по-перше, конституційно-правову парадигму кримінально-процесуального дослідження, по-друге, значний масив доктринальних положень, які попри зміну процесуального закону продовжують залишатися елементами «ядра» кримінального процесу. Особливо цікавою наскрізною думкою вченої є те, що розширення сфер судової діяльності на досудовому розслідуванні повністю корелюється із концепцією про реалізацію конституційного права на судовий захист, починаючи вже з досудової стадії кримінального провадження [13, с. 17–18]. З точки зору реалізації права на судовий захист дослідницею було розглянуто такі ключові сфери судово-контрольної діяльності як: а) оскарження рішень, дій чи бездіяльності; б) застосування заходів процесуального примусу; в) проведення слідчих дій, пов'язаних із обмеженням прав і свобод людини і громадянина.

Згадані вище праці були створені до набрання у 2012 р. чинності новим кримінальним процесуальним законом, яким теоретичні розробки окресленого напрямку, хоча й не повною мірою, але все ж таки були формалізовані в положеннях, присвячених слідчому судді. Втім, теоретичні розвідки судового контролю не припинилися. Це, у свою чергу, дає підстави стверджувати, що з прийняттям КПК у вказаному напрямі теоретичних пошуків крапку поставлено не було.

У 2014 р. Т. Г. Ільєвою в межах дисертаційного дослідження, присвяченого функціям судового контролю у кримінальному процесі [14], було висвітлено основні теоретичні та практичні аспекти окресленої теми, зокрема: наведено авторську періодизацію розвитку наукових уявлень про судовий контроль із прив'язкою до ключових змін нормативно-правового характеру; проаналізовано впроваджені КПК сфери діяльності слідчого судді: застосування заходів

забезпечення кримінального провадження, надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій, розгляд скарг під час досудового розслідування; запропоновано змінити межі судово-контрольної діяльності, виключивши повноваження щодо розгляду відводів, клопотань про застосування запобіжних заходів (окрім домашнього арешту та тримання під вартою), а також проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (відповідно до ст. 225 КПК), а також розширивши повноваження щодо розгляду скарг особи, підданій примусовому освідуванню, та клопотання про проведення ревізії [14, с. 6–13].

Зміст згаданих робіт свідчить, що попри теоретичний «підтекст» їхніх назв, дослідження проводилося, по-перше, практичної спрямованості, а по-друге, в межах наданих процесуальним законом повноважень слідчого судді. Через це цілком обгрунтованим було б віднести названі праці до таких, що присвячені дослідженню слідчого судді, а не судового контролю. Проте з огляду на послідовне формулювання назв робіт, а також на наявність теоретичних положень, присвячених судово-контрольній діяльності, ці праці все ж таки будемо вважати такими, що присвячені судовому контролю.

Теоретичні основи та практичні аспекти судового контролю досить ґрунтовно досліджувалися І. В. Гловюк [15; 16]. У монографічній роботі щодо судової діяльності у досудових стадіях кримінального процесу, виконаній ще до набрання чинності у 2012 р. КПК, судовий контроль у досудовому провадженні пропонувався розуміти як «здійснювану у встановленому кримінально-процесуальним законом порядку діяльність суду (судді) з розгляду та вирішення по суті скарг на дії, бездіяльність, рішення органу дізнання, дізнавача, слідчого, начальника слідчого відділу, прокурора та інших владних суб'єктів кримінального процесу» [15, с. 229–230]. Органічним продовженням вказаної думки вже після запровадження кримінальним процесуальним законом інституту слідчого судді стали дві ключові позиції. Згідно з першою, діяльність слідчого судді (аналог судової діяльності у досудовому провадженні, що була актуальною в парадигмі попереднього кримінально-процесуального закону) є поліфункціональною і включає функції: а) забезпечення доказів; б) забезпечення законності та обгрунтованості обмеження прав і законних свобод учасників кримінального провадження та інших осіб; в) судового контролю; г) міжнародного співробітництва [16, с. 245, 705]. У свою чергу судовий контроль як функція слідчого судді проявляється, на думку вченої, у реалізації ним таких повноважень, як: розгляд скарг на дії, бездіяльність, рішення слідчого, прокурора та перевірка підстав для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді (частина третя ст. 233 КПК); перевірка підстав для проведення негласної слідчої (розшукової) дії у виняткових невідкладних випадках (частини друга, третя ст. 250 КПК) [16, с.16]. Відповідно до другої позиції, судовий контроль здійснюється не лише слідчим суддею (у досудовому провадженні як правозахисний напрямок), але і судом (у судовому та судово-контрольному провадженні як корегуючий напрямок) [16, с. 610, 703]. Окрім слухних, на наш погляд,

теоретичних міркувань, І. В. Гловюк виклала практичні проблемні аспекти усіх сфер діяльності слідчого судді.

У контексті розгляду даного питання слід звернутися і до дисертаційного дослідження М. А. Макарова «Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи» [17]. Концептуальною основою цієї наукової праці стали уявлення про судовий контроль як монофункціональну діяльність, яка, однак, реалізується в різних напрямках [18, с. 9]. Новизна роботи полягає, зокрема, в обґрунтуванні виокремлення поряд з традиційно окресленими в науці видами судового контролю (попереджувальним (дозвільним) та подальшим) ще одного, пов'язаного зі встановленням та поновленням процесуальних строків, розглядом відводів, здійсненням допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування у судовому засіданні, вирішенням питання про речові докази [18, с. 10]. Цікавим напрямом дослідження є аспект, пов'язаний із місцем слідчого судді у процесі доказування та ступенем ініціативності під час розгляду відповідних питань (в частині витребування доказів за власною ініціативою) [18, с. 4]. Показово, що вченим одночасно з питаннями, які вже неодноразово висвітлювалися у наукових працях (застосування заходів процесуального примусу; проведення слідчих дій, пов'язаних із обмеженням конституційних прав і свобод; оскарження дій та рішень слідчого і прокурора під час досудового розслідування), було розкрито не досліджений у такому обсязі екстрадиційний аспект судово-контрольної діяльності [18, с. 25].

Висвітленням власне судового контролю перелік праць, тією чи іншою мірою йому присвячених, не вичерпується. Окрему групу, на наш погляд, становлять дисертаційні дослідження, спрямовані на наукове осмислення судово-контрольної діяльності: а) в окремих аспектах; б) у співвідношенні з іншими суміжними категоріями.

Найбільш яскравим прикладом праць першої підгрупи є дисертаційна робота Р. І. Тракала «Судовий контроль за дотриманням права на повагу до приватного життя» [19]. Із назви органічно випливає загальний вектор наукової розвідки вченого: судово-контрольна діяльність в аспекті охорони права на повагу до приватного життя. Проте пропозиції, що мають наукову новизну, стосуються й інституту судового контролю як такого. Науковець подає власну періодизацію становлення та розвитку інституту, а також систему принципів, якими має керуватися слідчий суддя у своїй діяльності. До останніх вчений відносить і такі: законність дій; вірогідність визначення слідчого судді при здійсненні судового контролю; швидкість (оперативність) розгляду; своєчасність виконання ухвал слідчого судді; допустимість повторного звернення до слідчого судді при відмові в наданні дозволу на проведення процесуальної дії; апеляційний порядок оскарження ухвал. До сфер судового контролю за дотриманням права на повагу до приватного життя дослідник відносить відповідні процесуальні дії з усіх традиційних напрямів діяльності слідчого судді: заходи забезпечення кримінального провадження (тимчасовий доступ до речей і документів, запобіжні заходи: домашній арешт, тримання під вартою; слідчі

(розшукові) дії в житлі чи іншому володінні особи; негласні слідчі (розшукові) дії, пов'язані з втручанням у приватне спілкування, а також обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, спостереження за особою, річчю або місцем, аудіо- та відеоконтроль місця [19, с. 8]. Навіть у провадженні за скаргою на рішення, дії чи бездіяльність науковець знаходить окремі аспекти судового захисту права на повагу до приватного життя. Зокрема, він пропонує розширити перелік предметів оскарження, додавши до нього «дії слідчого чи прокурора під час проникнення до житла чи іншого володіння особи» [19, с. 16].

Не можна не віднести до праць першої групи і дисертаційну роботу О. І. Полюховича, присвячену судовому контролю при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій [20]. Автор висвітлює загальнотеоретичні питання судового контролю, зокрема, щодо співвідношення судового контролю з іншими кримінальними процесуальними функціями: кримінального переслідування, захисту та правосуддя; щодо розуміння судового контролю за дотриманням прав людини при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, а також його характерних ознак. Дослідження «негласного» аспекту судово-контрольної діяльності дало науковицю можливість удосконалити позицію, яка може стати «інформацією для роздумів» і в межах подальшого дослідження цієї проблематики. Так, він пропонує розширити перелік рішень, які може постановити слідчий суддя за результатами розгляду клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, передбачивши можливість: а) часткового задоволення клопотання; б) повернення клопотання слідчому, прокурору; в) залишення клопотання без розгляду [21, с. 4–5].

До робіт другої групи, тобто робіт, присвячених співвідношенню судового контролю з іншими суміжними категоріями, варто віднести праці Г. Р. Колеснік [22] та А. Б. Степанова [23]. Автори зосередили увагу на науковому осмисленні нагляду і контролю під час досудового розслідування у відповідних аспектах: прокурорського нагляду, відомчого та судового контролю.

Так, Г. Р. Колеснік, дослідивши теоретичні основи наглядової та контрольної діяльності, запропонувала низку процесуальних вдосконалень інституту слідчого судді, найголовніші серед яких положення про відокремлену організаційно-структурну побудову в межах судової системи України, що передбачає окреме нормативне врегулювання профільним законом, а також виокремлення спеціалізованої апеляційної інстанції, яка здійснюватиме розгляд відповідних скарг на ухвали слідчих суддів [22, с. 7, 12–14]. Окрім того, авторка стверджує, що слід переорієнтувати правозахисну діяльність слідчого судді на пріоритетне забезпечення невід'ємних природних прав об'єкта правової охорони – потерпілого [22, с. 14].

Робота А. Б. Степанова є корисною в контексті розгляду проблематики слідчого судді з декількох причин. По-перше, автор, співвідносячи поняття «прокурорський нагляд», «відомчий контроль» та «судовий контроль», дійшов висновку про диференціацію їхніх цілей та завдань і наявність певних

повноважень суб'єктів, невластивих правовій природі виконуваної ними функції (зокрема, продовження строків досудового розслідування, залучення експерта – функції судового контролю) [23, с. 12]. Крім того, дослідник відстоює ідею, яку доволі активно підтримують європейські експерти: контроль-наглядові повноваження у досудовому розслідуванні мають бути більш чітко розподілені, між ними слід встановити розумний баланс задля усунення зайвого дублювання [23, с. 6]. У контексті нашого дослідження не можна не згадати і пропозицію А. Б. Степанова відновити інститут окремих ухвал слідчого судді, якими він може реагувати на виявлені порушення вимог кримінального процесуального законодавства з боку слідчих та прокурорів-процесуальних керівників під час розгляду їх клопотань та скарг на їх рішення, дії, бездіяльність [23, с. 16].

Окремо маємо вказати, що значний масив наукових розробок становлять праці, присвячені безпосередньому вивченню інституту слідчого судді. Залежно від тематичної спрямованості їх можна поділити на декілька груп: 1) присвячені загальним питанням діяльності слідчого судді; 2) присвячені діяльності слідчого судді в різних аспектах; 3) присвячені окремим напрямкам діяльності слідчого судді.

Дослідження, присвячені загальним питанням діяльності слідчого судді. Осмислюючи розвиток наукової думки про інститут слідчого судді, не можна не згадати написані до 2012 р. праці, у яких розглядався цей інститут як наукова ідея. Однією з перших спеціальних праць, присвячених ідеї інституту слідчого судді, стала стаття В. Д. Бринцева «Досудове слідство: судовий слідчий чи «следственный судья»?». Ступінь тогочасного наукового осмислення інституту слідчого судді яскраво відображено у тезі вченого: «...ні даний законопроект, ні тим більше Конституція України не дають уявлення про те, як буде забезпечуватися реалізація конституційних норм, котрі містяться в статтях 29–32 і передбачають: арешт, огляд, обшук, інші оперативно-слідчі дії з втручанням в особисте життя людини – тільки за вмотивованим рішенням суду» [24, с. 7]. Окрім того, вже тоді учений пропонував: а) наділяти «суддю з контролю за слідством ... функціональними обов'язками щодо: санкціонування оперативно-розшукових заходів, що обмежують конституційні права громадян; прийняття рішень про запобіжні заходи, зокрема про взяття під варту, звільнення з-під варти під заставу; розгляду заяв про відвід слідчих та скарг на дії слідчих органів, що надходять від усіх без винятку учасників процесу; прийняття рішення про припинення кримінального процесу» [24, с. 9]. На доцільності запровадження інституту слідчого судді та закріпленні ключових напрямів його процесуальної діяльності задовго до появи цього інституту наголошував і Ю. М. Грошевий [25, с. 696].

Окремі пропозиції щодо інституту слідчого судді можна віднайти у роботах того часу, спрямованих на дослідження інших кримінальних процесуальних категорій. Наприклад, В. Т. Маляренко у своїй дисертації, присвяченій осмисленню теорії, історії і практики перебудови кримінального процесу України в контексті європейських стандартів, формулюючи «нормативне положення про розширення змагальних засад на досудовому розслідуванні», визначив правову

природу функцій слідчого судді та його правовий статус [26, с. 8]. У свою чергу О. Ю. Костюченко пропонувала запровадити у кримінальний процес України перегляд «в порядку окремого оскарження судових рішень, якими не закінчується розгляд справи, і які винесені ... суддею (слідчим суддею) у досудовому провадженні» [27, с. 7].

Першим комплексним дослідженням інституту слідчого судді можна вважати дисертацію Ю. В. Скрипіної, присвячену порівняльно-правовому осмисленню місця слідчого судді в системі кримінально-процесуальної діяльності [28]. Компаративний «фундамент», що утворився внаслідок порівняльно-правового дослідження різних моделей слідчих суддів у різних правових системах, став основою для висвітлення як теоретичних, так і практичних аспектів процесуального інституту. Теоретичний здобуток цієї авторки полягає, зокрема, у тому, що нею було проаналізовано основні прогнозовані напрями його діяльності, зокрема, щодо: вирішення питання про застосування заходів кримінально-процесуального примусу; розгляду скарг на дії (бездіяльність) та рішення особи, яка провадить дізнання, слідчого та прокурора; вирішення питання про проведення слідчих дій, які обмежують конституційні права і свободи людини; інших повноважень слідчого судді (зокрема, спрямованих на забезпечення процесуальних прав учасників кримінального провадження). На основі синтезу вказаних напрямів зроблено висновок про ключовий функціональний напрям діяльності слідчого судді, який пропонується іменувати як «забезпечення законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини на досудовому провадженні у кримінальній справі» [29, с. 7, 9–10]. Практично зорієнтована новизна цієї роботи полягала в тому, що слідчий суддя розглядався як суб'єкт кримінально-процесуального доказування. У результаті було зроблено висновок про його субсидіарну (ситуативну) активність; запропоновано класифікацію рішень слідчого судді «залежно від їх функціонального призначення: рішення, спрямовані на збирання доказів; рішення про застосування, зміну чи скасування запобіжних заходів; рішення, спрямовані на реалізацію прав осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві; рішення, які стосуються питання про визнання отриманих фактичних даних доказами у справі» [29, с. 13]; розкрито сутність вимоги обґрунтованості рішень слідчого судді, яка охоплює «посилання на відповідні норми права й докази, що підтверджують їх правильність, і належне мотивування, тобто підтвердження правильності прийнятого рішення переконливою системою взаємопов'язаних аргументів» [29, с. 14]. В організаційному аспекті побудови системи слідчих суддів доведено важливу роль принципу організаційної автономності, що, на думку авторки цієї роботи, полягає, зокрема, у створенні спеціалізованих структурних одиниць: «слідчі судді першої інстанції – колегія слідчих суддів апеляційної інстанції – колегія з кримінальних справ при Верховному Суді України» [29, с. 10–11]. Описані вище (й не лише) висновки та пропозиції супроводжувалися аналізом змісту наявних на той час законопроектів, здатних інституціоналізувати теоретичні положення.

Напередодні прийняття нового КПК у 2011 р. актуальна розвідка була проведена А. Р. Туманянц. Проаналізувавши наявні на той час наукові розробки стосовно груп повноважень (напрямів діяльності) слідчого судді, авторка, окрім уже ustalених, обґрунтовує необхідність наділення слідчого судді новими повноваженнями: «прийняття рішень у актах амністії, щодо примирення сторін у кримінальному процесі тощо; вирішення окремих питань при виконанні вироку: звільнення через хворобу, умовно-дострокове звільнення від покарання через хворобу тощо; здійснення провадження у справах приватного обвинувачення» [30, с. 900].

Дослідження судового контролю, проте вже у парадигмі чинного КПК і, відповідно, в контексті діяльності слідчого судді, продовжує О. Г. Шило [31, с. 667–685]. Теоретичну та оглядову розвідку інституту слідчого судді було проведено з урахуванням розробленої вченою концепції судового захисту у досудовому провадженні, що знайшло своє відображення у аналізі витоків судово-контрольної діяльності, які впливають з теорії самообмеження держави, визнанні наскрізного, з одного боку, та поліфункціонального – з іншого, характеру діяльності слідчого судді, констатації єдиного призначення слідчого судді – «захисту прав і свобод людини» [31, с. 679], яке є синтезуючою категорією відносно різних поглядів на природу та сутність виконуваних слідчим суддею функцій. У роботі в концентрованому вигляді відображено найбільш важливі теоретичні (зокрема, компаративні), а також практичні аспекти інституту слідчого судді. У контексті останніх доречним видається наголос О. Г. Шило на відсутності належного нормативного врегулювання процедури вирішення слідчим суддею цілої низки питань, що належать до компетенції останнього [31, с. 680].

У 2018 р. вийшла стаття цієї ж дослідниці, присвячена теорії, моделі і тенденціям розвитку законодавства, котре регулює компетенцію слідчого судді в кримінальному провадженні [32]. Аналізуючи останні тенденції з розширення меж судово-контрольної діяльності, що загалом є об'єктивно необхідним та правильним, О. Г. Шило стверджує, що в частині продовження строків досудового розслідування та залучення експерта для проведення експертизи у кримінальному провадженні такі межі є невиправданими, оскільки здійснені без урахування «об'єктивних критеріїв, які мають визначати предмет відання слідчого судді в кримінальному провадженні та його процесуальні повноваження» [32, с. 79]. Такими критеріями, на думку О. Г. Шило, є мета процесуальної діяльності слідчого судді (забезпечення дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні) та правова природа виконуваної для досягнення цієї мети кримінальної процесуальної функції (функції судового контролю) [32, с. 82]. Серед іншого вчена цілком обґрунтовано наголошує на необхідності: а) врахування обох критеріїв під час обрання вектору розширення меж судово-контрольної діяльності; б) спрямування основних «нормотворчих зусиль» не на «розширення предмета відання слідчого судді у кримінальному провадженні», а на підвищення ефективності вже створених процесуальних

механізмів судово-контрольної діяльності шляхом «вдосконалення нормативного забезпечення» останньої [32, с. 88].

Дисертація А. Ф. Бондюка, присвячена висвітленню процесуальних основ статусу слідчого судді у кримінальному провадженні, органічно продовжує започатковані попередніми науковцями напрями і окреслені раніше вектори діяльності слідчого судді [33]. Уже традиційним стало наукове осмислення судового контролю як «материнської» щодо слідчого судді категорії, а також звернення до генези як наукових уявлень про неї, так і нормативного регулювання (показово, що результатом цього стала авторська періодизація розвитку інституту судового контролю) [34]. А. Ф. Бондюк дає авторське визначення судового контролю за досудовим розслідуванням як законодавчо регламентований, не преюдиціальний, здійснюваний за наявності процесуальних підстав у визначених межах напрям діяльності слідчого судді, який забезпечує законність рішень і дій слідчого, прокурора з метою дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Окрім того, науковець звертається і до специфічних засад діяльності слідчого судді, до яких автор відносить такі: «інституційна автономність; незалежність від сторін; незаінтересованість у результатах провадження; особиста відповідальність; усебічне та неупереджене дослідження й оцінка наданих сторонами доказів». У практичному аспекті дослідження на увагу заслуговує пропозиція перейняття зарубіжного досвіду в частині висунення додаткових вимог до (критеріїв відбору) кандидатів на посади слідчих суддів («спеціалізація; досвід суддівської діяльності в межах кримінального судочинства; наявність стажу роботи у правоохоронних органах; освітній рівень; соціально-демографічні чинники»), а також низка рекомендацій щодо вдосконалення як нормотворчої основи, так і практики реалізації приписів, що врегульовують окремі напрями діяльності слідчого судді (наприклад, збільшення строку розгляду клопотання про проведення негласних (слідчих) розшукових дій, наділення правом надання дозволу на проведення обшуку в нічний час, уточнення «критеріїв об'єктивної оцінки застосування запобіжних заходів до неповнолітніх», закріплення обов'язку «ініціювання прокурором проведення перевірки наявності підстав для подальшого тримання особи під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт)» тощо) [34].

Висновки. Проведений аналіз наукових розробок проблеми правового статусу слідчого судді та здійснюваної ним кримінальної процесуальної функції дозволяє констатувати наявність різних підходів до вирішення багатьох питань, що складають ядро цієї проблематики і потребують чіткого вирішення як на науковому рівні, так і в законотворчому процесі та правозастосуванні. Це ще раз демонструє значний дослідницький потенціал та практичну значущість тематики інституту слідчого судді в кримінальному процесі.

Список літератури

1. Нор В. Т., Крикливець Д. Є. Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею : монографія. Львів : Колір ППО, 2017. 376 с.

2. Ковтун Н. Н. Судебный контроль в уголовном судопроизводстве России (понятие, сущность, формы) : дис. ... д-ра юрид. наук. Нижний Новгород, 2002. 520 с.
3. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства. Т. 1. Санкт-Петербург : Типография т-ва «Общественная Польза», 1912. 579 с.
4. Викторский С. И. Русский уголовный процесс. Москва : Изд. А. А. Карцева, 1912. 438 с.
5. Познышев С. В. Элементарный учебник русского уголовного процесса. Москва : Г. А. Леман, 1913. 337 с.
6. Розин Н. Н. Уголовное судопроизводство : пособие к лекциям. Второе изд., изм. и доп. Санкт-Петербург : изд. юрид. книж. склада «Право», 1914. 547 с.
7. Перлов И. Д. Законность и правосудие. Москва : Знание, 1959. 48 с.
8. Митрохин Н. П. Законность и демократизм предварительного следствия. Минск : Выш. школа, 1979. 208 с.
9. Коган В. Почему бы не быть следственному судье? *Советская юстиция*. 1988. № 7. С. 26–27.
10. Туманянц А. Р. Судебный контроль за законностью и обоснованностью процессуальных решений органов досудебного следствия : дис. ... канд. юрид. наук. Харьков, 1998. 181 с.
11. Туманянц А. Р. Контрольні функції суду у сфері кримінального судочинства. Харків : Основа, 2000. 108 с.
12. Шило О. Г. Теоретичні основи та практика реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2011. 479 с.
13. Шило О. Г. Теоретичні основи та практика реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2011. 38 с.
14. Ільєва, Т. Г. Функція судового контролю у кримінальному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 20 с.
15. Гловюк І. В. Судова діяльність у досудових стадіях кримінального процесу : монографія. Одеса : Фенікс, 2010. 232 с.
16. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. : монографія. Одеса : Юридична література, 2015. 712 с.
17. Макаров М. А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 495 с.
18. Макаров М. А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 38 с.
19. Тракало Р. І. Судовий контроль за дотримання права на повагу до приватного життя : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 20 с.
20. Полухович О. І. Судовий контроль при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 219 с.
21. Полухович О. І. Судовий контроль при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
22. Колесник Г. Р. Функціональне призначення нагляду і контролю у досудовому розслідуванні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 22 с.
23. Степанов А. Б. Співвідношення прокурорського нагляду, відомчого та судового контролю під час досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 235 с.
24. Бринцев В. Д. Досудове слідство: судовий слідчий чи «слідственный судья»? *Право України*. 1997. № 7. С. 7–9.
25. Прошевий Ю. Проблеми удосконалення законодавства, що регулює кримінально-процесуальну діяльність. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2–3. С. 690–700.
26. Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2005. 35 с.

27. Костюченко О. Ю. Апеляційне оскарження судових рішень у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 18 с.
28. Скрипіна Ю. В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 219 с.
29. Скрипіна Ю. В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 20 с.
30. Туманянц А. Р. Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судових функцій у досудовому провадженні. *Форум права*. 2011. № 2. С. 896–901. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11tarudp.pdf> (дата звернення: 04.06.2019).
31. Шилю О. Г. Слідчий суддя в кримінальному провадженні: функціональне призначення та кримінальна процесуальна компетенція. *Правова доктрина України* : у 5 т. / Нац. акад. прав. наук України; редкол. В. Я. Тацій [та ін.]. Харків : Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку. 1240 с.
32. Шилю О. Г. Компетенція слідчого судді в кримінальному провадженні: теорія, нормативна модель і тенденції розвитку законодавства. *Право України*. 2018. № 3. С. 79–91.
33. Бондюк А. Ф. Процесуальні основи статусу слідчого судді у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 241 с.
34. Бондюк А. Ф. Процесуальні основи статусу слідчого судді у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/1760/1/aref_Bonduk.pdf.

References

1. Nor, V.T., Kryklyvets, D.Ye. (2017). Realizatsiia zasady zmahalnosti pid chas rozghliadu skarh slidchym suddeiu. Lviv: Kolir PRO [in Ukrainian].
2. Kovtun, N.N. (2002). Sudebnyj kontrol' v ugovnom sudoproizvodstve Rossii (ponjatie, sushhnost', formy). *Doctor's thesis*. Nizhnij Novgorod [in Russian].
3. Fojnickij, I.Ja. (1912). Kurs ugovnogo sudoproizvodstva. Vol. 1. St. Petersburg: Tipografija t-va «Obshhestvennaja Pol'za» [in Russian].
4. Viktoriskij, S.I. (1912). Russkij ugovnyj process. Moscow: Izd. A. A. Karceva [in Russian].
5. Poznyshev, S.V. (1913). Jelementarnyj uchebnik russkogo ugovnogo processa. Moscow: G.A. Leman [in Russian].
6. Rozin, N.N. (1914). Ugolovnoe sudoproizvodstvo. St. Petersburg: izd. jurid. knizh. sklada «Pravo» [in Russian].
7. Perlov, I.D. (1959). Zakonnost' i pravosudie. Moscow: Znanie [in Russian].
8. Mitrohin, N.P. (1979). Zakonnost' i demokratizm predvaritel'nogo sledstvija. Minsk: Vysh. shkola [in Russian].
9. Kogan, V. (1988). Pochemu by ne byt' sledstvennomu sud'e? *Sovetskaja justicija*, 7, 26–27 [in Russian].
10. Tumanjanc, A.R. (1998). Sudebnyj kontrol' za zakonnost'ju i obosnovannost'ju processual'nyh reshenij organov dosudebnogo sledstvija. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Russian].
11. Tumanjanc, A.R. (2000). Kontrolni funktsii sudu u sferi kryminalnogo sudochynstva. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
12. Shylo, O.H. (2011). Teoretychni osnovy ta praktyka realizatsii konstytutsiinogo prava liudyny i hromadianyna na sudovy zakhyt u dosudovomu provadzhenni v kryminalnomu protsesi Ukrainy. *Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
13. Shylo, O.H. (2011). Teoretychni osnovy ta praktyka realizatsii konstytutsiinogo prava liudyny i hromadianyna na sudovy zakhyt u dosudovomu provadzhenni v kryminalnomu protsesi Ukrainy. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
14. Piieva, T.H. (2014). Funktsiia sudovoho kontroliu u kryminalnomu protsesi. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

15. Hloviuk, I.V. (2010). Sudova diialnist u dosudovykh stadiiakh kryminalnoho protsesu. Odesa: Feniks [in Ukrainian].
16. Hloviuk, I.V. (2015). Kryminalno-protseualni funktsii: teoriia, metodolohiia ta praktyka realizatsii na osnovi polozhen Kryminalnoho protseualnoho kodeksu Ukrainy 2012 r. Odesa: Yurydychna literatura [in Ukrainian].
17. Makarov, M.A. (2018). Sudovyi kontrol u kryminalnomu protsesi: teoretychni ta pravovi osnovy. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
18. Makarov, M.A. (2018). Sudovyi kontrol u kryminalnomu protsesi: teoretychni ta pravovi osnovy. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
19. Trakalo, R.I. (2014). Sudovyi kontrol za dotrymanniam prava na povahu do pryvatnoho zhyttia. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
20. Poliukhovych, O.I. (2017). Sudovyi kontrol pry provedenni nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
21. Poliukhovych, O.I. (2017). Sudovyi kontrol pry provedenni nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
22. Kolesnik, H.R. (2018). Funktsionalne pryznachennia nahliadu i kontroliu u dosudovomu rozsliduvanni. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
23. Stepanov, A.B. (2018). Spivvidnoshennia prokurorskoho nahliadu, vidomchoho ta sudovoho kontroliu pid chas dosudovoho rozsliduvannia. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
24. Bryntsev, V.D. (1997). Dosudove slidstvo: sudovyi slidchy chy «sledstvennyi sudia»? *Pravo Ukrainy*, 7, 7–9 [in Ukrainian].
25. Hroshevyi, Yu. (2003). Problemy udoskonalennia zakonodavstva, shcho rehuliuie kryminalno-protseualnu diialnist *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 2–3, 690–700 [in Ukrainian].
26. Maliarenko, V.T. (2005). Perebudova kryminalnoho protsesu Ukrainy v konteksti yevropeiskyykh standartiv: teoriia, istoriia i praktyka. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
27. Kostiuuchenko, O.Yu. (2005). Apeliatsiine oskarzhennia sudovykh rishen u kryminalnomu protsesi Ukrainy. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
28. Skrypina, Yu.V. (2008). Slidchy sudia v systemi kryminalno-protseualnoi diialnosti (porivnialno-pravove doslidzhennia). *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
29. Skrypina, Yu.V. (2008). Slidchy sudia v systemi kryminalno-protseualnoi diialnosti (porivnialno-pravove doslidzhennia). *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
30. Tumanians, A.R. (2011). Slidchy sudia yak sub'iekt realizatsii sudovykh funktsii u dosudovomu provadzhenni. *Forum prava*, 2, 896–901. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11tarudp.pdf> (data zverнення: 04.06.2019).
31. Shylo, O.H. (2013). Slidchy sudia v kryminalnomu provadzhenni: funktsionalne pryznachennia ta kryminalna protseualna kompetentsiia. *Pravova doktryna Ukrainy*. (Vols. 1–5); Vol. 5: Kryminalno-pravovi nauky v Ukraini: stan, problemy ta shliakhy rozvytku. Nats. akad. prav. nauk Ukrainy. V. Ya. Tatsii (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
32. Shylo, O.H. (2018). Kompetentsiia slidchoho sudia v kryminalnomu provadzhenni: teoriia, normatyvna model i tendentsii rozvytku zakonodavstva. *Pravo Ukrainy*, 3, 79–91 [in Ukrainian].
33. Bondiuk, A.F. (2017). Protseualni osnovy statusu slidechoho sudia u kryminalnomu provadzhenni. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
34. Bondiuk, A.F. (2017). Protseualni osnovy statusu slidchoho sudia u kryminalnomu provadzhenni. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/1760/1/aref_Bonduk.pdf [in Ukrainian].

Sharenko S. L., PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Criminal Procedure, Yaroslav Mudryi National Law University, Chairman of the Kiev District Court of Kharkiv, Ukraine, Kharkiv.

e-mail: sharenko_sl@ukr.net ; ORCID 0000-0002-2623

Problematic issues of consideration by the investigating judge of complaints against decisions, actions or inaction of the coroner, investigator or prosecutor

The article is devoted to the study of the problems of normative provision and the practice of exercising the powers of the investigating judge when considering complaints against decisions, actions or inaction of the pre-trial investigation bodies or the prosecutor. It is noted that a clear normative regulation is required: the issue of participation in the court hearing of the person who filed a complaint against the decision, action or inaction of the investigator, prosecutor, coroner; the legal consequences of the applicant's failure to appear in court; requirements for the form and content of the complaint against the decision, action or omission of the investigator, investigator or prosecutor, which is closely related to the correct definition of the person who is legally subject to appeal, as well as the subject of appeal and the complainant; legal consequences of non-compliance with the requirements for the form and content of the complaint.

In the absence at this time of direct regulation of the procedure for consideration of complaints in court, the case law began to take shape in terms of compliance with the requirements set out in Part 3 of Art. 306 of the CPC, which indicates the need for mandatory participation of the complainant in the court hearing. The author examines the options for procedural decisions that an investigating judge may make in the event of a complainant's absence and how appropriate and justified in the paradigm of modern criminal proceedings is the absolute prohibition of an investigating judge to consider a complaint without the complainant's participation.

It is noted that judicial control during the consideration of complaints against decisions, actions or omissions of the coroner, investigator or prosecutor is the most effective means of protecting the rights, freedoms and interests of participants in criminal proceedings during the pre-trial investigation.

Keywords: investigating judge; complaint; complainant; decisions, actions or omissions of the investigator; prosecutor or coroner; competence of the investigating judge.

Рекомендоване цитування: Шаренко С. Л. Слідчий суддя у кримінальному провадженні: розвиток ідеї та наукове осмислення правового інституту. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 151. С. 140–153. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.151.215343>.

Suggested Citation: Sharenko, S.L. (2020). Slidchyi suddia u kryminalnomu provadzhenni: rozvytok idei ta naukove osmyslennia pravovoho instytutu [Problematic issues of consideration by the investigating judge of complaints against decisions, actions or inaction of the coroner, investigator or prosecutor]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 151, 140–153*. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.151.215343> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 01.11.2020 р.